

AKADEMİK

araştırmalar

Yıl I Sayı I YAZ 1996

Sosyal Bilimler Dergisi

1996

1

YAZ

TÜRKİYE'DE II.MAHMUD DÖNEMİNDE (1808-1839) İNŞA EDİLMİŞ FAKAT DAHA SONRA HER HANGİ BİR NEDENLE YIKILARAK YERLERİNE YENİLERİ YAPILMIŞ OLAN CAMİ VE MESCİDLER HAKKINDA

KASIM İNCE*

İSTANBUL-KAĞITHANE-SADABÂD CAMİİ

Kağıthane'de Çağlayan Kasrı yanında bulunuyordu. Sultan III. Ahmed devrinde (1703-1730), burada Damat İbrahim Paşa tarafından Hayratiye-Hayrabâd adlı bir cami yaptırılmıŐtır¹. 1224 / 1809-1810 yılında cami yenilenmiŐtir². Yenilenen bu caminin yerine ise, Sultan Abdülaziz tarafından, 1279 / 1862-1863 tarihinde Şimdiki cami, Serkiz Balyan'a yaptırılmıŐtır³. Yeni yapılan cami, döneminin üslubunu yansıtan önemli bir eserdir (Res.1).

ANTALYA-ALANYA-SİNAN AĞA MESCİDİ

Tevfikiye Medresesi''ndedir. 1224 / 1809 yılında Muhtesip Sinan AĞa tarafından yaptırılan mescid, Tevfikiye Medresesi yaptırılırken medresenin içine alınarak yenilenmiŐ ve kapısının üstüne de kitabesi konulmuŐtur. 0.58x0.40 m. ölçülerindeki kitabesi, mermere, nesihle dört satır olarak yazılmıŐtır. Kitabesöyledir⁴:

Cemaat Őüphesiz ihsan görür resmi bu tarihi Sinan yaptırdı bu ziba ibadetgâhı rânaâyı Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve rağib-ül cennet Ved derecât İbn-i Mustafa bin Sinan hayrâtıdır. Sene 1224.

ÇORUM-OĞUZLAR (KARAÖREN) -ÇARŞI (ALİ AĞA) CAMİİ

İlçede, Cumhuriyet Meydanı'nın güneydoğusundadır.. 1942 yılındaki depremde Őerefe kısmından oynayan ve sonra, açıklıklarının betonla doldurulduğu gözlenen

minarenin, giriş kapısının yukarısındaki, 1132 / 1719-1720 tarihli kitabeden, II. Mahmud döneminden önce burada bir caminin varlığı anlaŐılmaktadır⁵ (Res.2). Bizi ilgilendiren cami, bunun yerine, 1225 / 1810 tarihinde Ali AĞa tarafından bina edilmiştir. İmam tarafından camide muhafaza edilen, 0.20x0.19 m. ölçülerindeki ahşap kitabe Őöyledir (Res.3):

صاحب الخيرات والحسنات
دليل الخيرات جامعی
جدید خطیب زاده
علی آغا بنا ایلدی علیهم
اجمعین سنه ۱۲۲۵.

Sahibü'l-hayraât ve'l-hasenât
Delilü'l hayrât cami
Cedid Hatübzâde
Ali AĞa bina eyledi aleyhim
Ecma'in sene 1225.

Ahşap ve yığma kerpiç malzemeden inşa edilmiş olan eski caminin yerine, yenisi, 1977-1979 yılları arasında betonarme olarak yapılmıŐtır⁶.

KONYA-KAPI CAMİİ

Konya'nın Odunpazarı semtindedir. Cami, Esenlerlizâde es-Seyyid Abdurrahman bin es-Seyyid el-hac Muhammed Efendi'nin, 9 Cemaziyelevvel 1226 / 1 mayıs 1811 tarihli vakfiyesine göre, Atpazarı'nda Kapı Camii diye bilinen ve Hz. Mevlâna sülalesinden Çelebi Hüseyin Efendi tarafından bina edilmiş olan yapının yerine, bina ve ihya ve inşa edilmiştir.⁷ Yazılı kaynaklarda da 1811 yılında yapıldığı ifade edilmiŐtir⁸.

*: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

¹ Rahmi Saruhan; Abidelerimiz, İst., 1954, 194.s. ; A. Süheyl Ünver; "Her Devirde Kağıthane", VD., 10.Sayı, Ank., 1973, 449.s. ; Semavi Eyice; "Çağlayan Camii", TDV.İ.A., VIII.C., İst., 1993, 178.s.

² Mehmed Raif; Mirat-ı İstanbul, I.C., İst., 1314, 573.s. ; A.Süheyl Ünver; A.g.m., 449.s. ; Semavi Eyice; "Kağıthane-Sadabad-Çağlayan", TAÇ., I.C., 1.Sayı, İst., 1986, 33.s.

³ Semavi Eyice; "Çağlayan Camii", 178-179.s.

⁴ Bu bilgiler ve kitabe Konyalı'dan alınmıştır. İ.Hakkı Konyalı; Alanya (Yayına hazırlayan: M. Ali Kemalöğlu), İst., 1946, 332.s.

⁵ 0.57x0.31 m. ölçülerindeki kitabe pek düzgün yazılmadığı için sadece resmini vermekle yetiniyoruz.

⁶ Cami imamı Hasan Madan'dan (58) öğrenilmiştir.

⁷ VGMA., 607 nr. def., 175.s.

⁸ Faik Soyman-İbrahim Toygur; Konya Eski Eserler Kılavuzu, Konya, 1944, 146.s ; Mehmet Önder; Mevlana Şehri Konya, Konya, 1962, 200-201.s. ; İ.Hakkı Konyalı; Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, Konya, 1964, 630.s. ; Konya İl Yıllığı 1973, 18.s. ; Goodwin, 1812 tarihini vererek banisinden bahsetmemiŐtir. Godfrey Goodwin; A History of Ottoman Architecture, London, 1971, 415.s. ; M.Orhan Bayrak; Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, İst., 1982, 426.s.

Bu cami, 1284 / 1867'de çıkan bir yangında tamamen yanarak yıkılmıştır. 1285 / 1868 tarihinde yeniden inşa edilmiştir⁹.

KONYA-DOĞANHİSAR-AĞA CAMİİ

Doğanhisar'da, aynı adla anılan şimdiki caminin, güneybatı köşesinin alt ucunda bulunan kitabeye göre ilk cami, Hayta Ahmed Ağa tarafından, 1225 / 1810'da yaptırılmıştır¹⁰ (Res.4).

Caminin içindeki bir levhada belirtildiğine göre, ilk yapı yıkılmış, yerine halk tarafından, 1947 yılında, Hasan Kolay adlı ustaya şimdiki cami yaptırılmıştır (Res.5).

SİVAS-BÜYÜKKAZANCILAR CAMİİ

Büyükkazancılar Mahallesi'nde bulunan caminin minare kaidesindeki kitabede, 1227 / 1812 tarihi ve Mehmed Ağa'nın adı geçmektedir¹¹ (Res.6). Bu kitabeye göre 1812 yılında Mehmed Ağa tarafından yaptırıldığı ifade edilmiştir¹².

Eski caminin, kerpiç duvarlı ve ahşap tavanlı olduğunu, ancak önemli bir özelliğinin bulunmadığını öğrendik¹³. Minaresi kalmak üzere cami, 1989 yılında betonarme olarak yeniden yaptırılmıştır¹⁴ (Res.7).

YOZGAT-SORGUN-SALİH PAŞA CAMİİ

Cami, Belediye Parkı'nın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Yapı, kitabesine göre, 1228 / 1813'de Salih Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1955 yılında, batı duvarı sabit kalmak üzere, orijinal duvarı pek bozulmadan yenilenmiştir¹⁵. Temmuz 1993'de tamamen yıktırılan caminin yerine, alanı genişletilerek, Salih Paşa Camii

⁹ Mehmet Önder; A.g.e., 201.s. ; I.Hakkı Konyalı; A.g.e., 630.s. ; M.Orhan Bayrak; A.g.e., 426.s.

¹⁰ Önder, yapım tarihini, 1813 olarak vermiştir. Mehmet Önder; A.g.e., 471.s. 0.47x0.25 m. ölçülerindeki kitabenin ilk satırı sağlam, son iki satırı ise okunamaz hale getirilmiştir. Bu nedenle kitabenin sadece resmini veriyoruz.

¹¹ Mermer kitabe, yer yer tahrip edildiği için, metnin tamamını okumamız mümkün olmamıştır. Bu nedenle kitabenin sadece resmini verdik.

¹² Hakkı Acun; "Sivas ve Çevresinin Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değeri", VD., 20.Sayı, Ank., 1988, 186.s. Hikmet Denizli; "Sivas Tarihi ve Eserleri", Revak (Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün VIII. Vakıflar Haftasına Armağanı), Sivas, 1990, 15.s.

¹³ Bu konuda, özel notlarıyla yardımını esirgemeyen, Müze Müdürü Hikmet Denizli'ye teşekkür ederim.

¹⁴ Cami imamı, Şaban Yaşar'dan (40) öğrenilmiştir.

¹⁵ Hakkı Acun; "Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları", VD., 13.Sayı, Ank., 1981, 651.s. ; Yozgat II Yılığ 1991, 204.s.

Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından yenisi inşa ettirilmiştir¹⁶ (Res.8). İbrahim Gözübüyük'ün Tuz Dükkanı'nda gördüğümüz, sekiz satırlık orijinal kitabesi şu şekildedir (Res.9):

حضرت دستور معلی شمیم و صالح نام
اهل علم اهل هنر ذات محاسن پیرا
دائما جلب دعایی قصد شہی دورانہ
سایہ سندنہ اولوب آسودہ کروه فقرا
کلدی اتمامنہ بو معبد پاکن رشدی
ایکی مصرعی بو بیتک اولہ تاریخی رسا
بمنلہ ایلہ یہ مقبول جناب اللہ
کہنہ دہ یاپدی بو نو جامعی صالح پاشا

Hazret-i destûr-ı mualla şiyem ve Salih nam
Ehl-i ilm ehl-i hüner zat-ı mehâsini pirâ
Daima celb-i olmayı kasd-ı şehî devrana
Sayesinde olub âsûde gürûhu fukara
Geldi itmamına bu mabed-i pakin Rüşdü
İki mısraı bu beytin ola tarihi resa
Yümünle eyliye makbul Cenâb-ı Allah
Köhnede yaptı bu nev camii Salih Paşa

KASTAMONU-MOLLA SAİD CAMİİ

Kastamonu'nun Ankara girişinde, doğu yanda bulunmaktadır. Gökoğlu, yapının, 1230 / 1814 tarihinde Said Efendi tarafından yaptırıldığını belirtmiştir¹⁷. Ancak, Kastamonu Valisi Gazi Ahmet Paşa'nın, 19 Receb 1230 / 27 Haziran 1815 tarihli vakfiyesinde, Paşa'nın, müceddeden bir mescid inşa eylediği, bu mescide merhum Molla Said oğlu Şeyh Mehmed'in imam tayin edildiği ifade edilmiştir¹⁸. Bu durumda Gökoğlu'na katılmak, en azından bani konusunda hem fikir olmak mümkün değildir. Şimdiki cami, her şeyiyle yenidir. Minaresi, üzerindeki bilgilere göre 1971 yılında Sait Bildik tarafından, Örencik Köyü'nden Mehmet İsmail O.'ya inşa ettirilmiştir (Res.10).

İSTANBUL-EMİNÖNÜ-HİDAYET CAMİİ

Cami, Yalı Köşkü Caddesi, Birlik Sokak'ta bulunmaktadır. II.Mahmud'un, 1229 / 1814 tarihli vakfiyesinde\$ eserin, her şeyiyle tamam olduğu kayıtlıdır¹⁹. Bir başka belgede ise yapının tamam olduğu, ancak minare külâhı, suyolları için bir miktar paraya ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir²⁰. Ahşap olan bu caminin²¹,

¹⁶ Adı geçen Dernek'in muhasibi, Abdullah Aksoy'dan (48) öğrenilmiştir.

¹⁷ Ahmet Gökoğlu; Paphlagonia (Paflagonya), Kastamonu, 1952, 219.s.

¹⁸ VGMA., 634 nr. def., 11.s.

¹⁹ VGMA., 634 nr. def., 11.s.

²⁰ BOA., C. Evkaf, 330.

²¹ Tahsin Öz; İstanbul Camileri, I.C., Ank., 1987, 71.s.

Mehmed Said bin Halid Efendi'nin, 27 Rebiülahir 1235 / 12 Şubat 1820 tarihli vakfiyesine göre onarıldığını öğrenmekteyiz²². Şimdiki cami, Sultan II.Abdülhamid tarafından, 1305 / 1887 yılında mimar Valorit'ye, fevkâni ve tek kubbeli olarak yaptırılmıştır²³.

KONYA-BEYŞEHİR-LÜTFULLAH (ÇARŞI) CAMİİ

Cami, Hacı Armağan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Hacı Lütfullah Ağa bin Ali Ağa bin Abdullah'ın, 21 Rebiülevvel 1239/25 Kasım 1823 tarihli vakfiyesinde Beyşehir çarşısında, kendi arsası üzerine, daha önce, müceddeden bina ve inşa ve ihyasına muvaffak olduğu bir cami kayıttır²⁴. Caminin kitabesi ise, 1229/1814 tarihli'dir. Şimdiki caminin son cemaat yerinin sağ tarafındaki, 0.62x0.53 m. ölçülerinde, beyaz mermere sülüsle yazılmış, beş satır halindeki, ilk caminin kitabesi şu şekildedir²⁵:

Ne hoş ravza olubdur ber civar-ı suk-i Sultanda
Makarr-ı mecma-i a'la ziyaretgahi Beytillah
Nazir-i Beyt-i ma'murdur mesil-i Mescid-i Aksa
İmamü'l-Müttakin anda ider tesbih-i zikrullah
Serapa nur ile memlu münevver kurb-ı dergaha
Afiv eyle hüdavenda kusr ü Hacı Lütfullah
Peziriyi-i bezli mal etti bera-yı hak hulusane
Mualliyi-i Mü'minin anda niyaz ider likalillah
Bu hub resmiyle bünyad-ı muvaffak kıldı ol cane
Vehbiya tarihi düştü mutabık cay-ı rızalillah
Sene 1229

RİZE-HEMŞİN-AKBUDAK KÖYÜ CAMİİ

1230 / 1814 tarihinde Hasan Usta tarafından yapılmıştır. Mahfili taşıyan ayakların birisi üzerinde şu kitabe yer almaktadır:

Ameli Hasan Usta
Sene 1230

Eski cami, mahfil seviyesine kadar taş, bunun üzerine ahşap duvarlı yapılmış ve kırma çatı ile kapalıymış. Kapı, minber ve mahfili ahşap süslemeliymiş. Bu cami yıkılıp genişletilmiştir²⁶.

²²VGMA., 746 nr. def., 116.s.

²³ Tahsin Öz; A.g.e., I.C., 71.s.

²⁴ VGMA., 580 nr. def., 236.s.

²⁵ İ.Hakkı Konyalı; Abideleri ve kitabeleriyle Beyşehir Tarihi (Hazırlayan: Ahmet Savran),Erzurum, 1991, 249.s.

²⁶ Bilgilerin tamamı Karpuz'dan alınmıştır. Haşim Karpuz; Rize, Ank., 1992, 60.s.

MANİSA-GÖRDES-KAYACIK KÖYÜ HACI MEHMED AĞA CAMİİ

Haliloğlu, Karaosmanzâde Mehmed Ağa'nın, 5 Zilhicce 1232 / 16 Ekim 1817 tarihli vakfiyesinde, Saruhan Sancağı Kayacık Kazası'nda gösterilen bu caminin, müceddeden bina edildiği anlaşılmıştır²⁷. Şu anda Gördes'e bağlı Kayacık Köyü'ndeki bu caminin yerine de yenisi yapılmıştır²⁸.

KAYSERİ-HÜKÜMET DAİRESİ CAMİİ

Şehrin merkezinde, Büyükbürüngüz Camii'nin yerinde yerinde imiş. Kayseri Valisi Faik Hacı Ebubekir Paşa'nın, Evahir-i Cemaziyelevvel 1234 / Mart 1819 tarihli vakfiyesinde, Saray-ı âli'nin dahilinde, müceddeden bina ve ihyasına muvaffak olunan cami ve minareden bahsedilmektedir²⁹. Bu caminin bir tarafında şu kitabenin bulunduğu ifade edilmiştir:

"Bu ziy-bâ cami'in itmamına Salim dedi tarih
Bu rânâ mabedi yaptı Bekir Paşa-yı davarız"³⁰.

Yerine, Büyükbürüngüz Camii adıyla yeni bir cami inşa edilmiştir.

SİVAS-SAIT PAŞA CAMİİ

Yapı, Sait Paşa Mahallesi'nde, Cumhuriyet Caddesi üzerindedir. Minare kaidesindeki kitabeye göre cami, Sait Ağa tarafından 1235 / 1819-1820 yılında inşa edilmiştir³¹. 1990 yılında harap olduğunu öğrendiğimiz cami³², minaresi bırakılarak yıktırılmış ve yerine yenisi yaptırılmıştır (Res.11). Minarenin kaidesinde bulunan kitabesi şöyledir³³:

جناب حضرت سعيد آغاي نيشان كيم
عمرينده رضاچون خدای لاینام اولدی
جوارنده بو زیبا جامع الحق ایدوب انشا
بو وجهله دخی سرتاج امجاد کرام اولدی
زهی بو معبد زیبا خوشه بو مسجد رعنا
سر و شان سمایه روز شب عالی مقام اولدی
ایدوب امداد ودود اسمی بکا وافی دیدم تاریخ

²⁷ VGMA., 746 nr. def., 67.s.

²⁸ İnci Kuyulu; Kara Osman-oğlu Ailesine Ait Mimari Eserler, Ank., 1992, 153.s.

²⁹ VGMA., 631 nr. def., 27.s.

³⁰ Ahmed Nazif; Kayseri Tarihi (Mir'at-ı Kayseri), (Yayınlayan:Mehmet Palamutoğlu), Kayseri, 1987, 32.s.

³¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı-Rıdvan Nafiz; Sivas Şehri, İst., 1928, 144.bs. ; M.Orhan Bayrak; A.g.e., 504.s. ; Hikmet Denizli; A.g.m., 15.s.

³² Hikmet Denizli; A.g.m., 15.s.

³³ Kitabeye metni Uzunçarşılı'dan alınmıştır. İ. Hakkı Uzunçarşılı-Rıdvan Nafiz; A.g.e., 144.s.

سعیدیه بو جامع نو مناره ایله تمام اولدی ۱۲۳۰.

Cenâb-ı Hazret-i Said Ağa-yı zîşan kim
Ömründe rızaçün Hüdâyı layınam oldu
Civarında bu zîba cami el-hak idüb inşa
Bu veçhile dahi sertac emcad kiram oldu
Zahi bu mabedi zîbâ hoş bu mescid-i rânâ
Ser ve şan sermaye rûz-ı şeb âli makam oldu
Edüb imdat Vedûd ismi bana vâfi dedim tarih
Saidiye bu cami nev minareyle tamam oldu
1235

Eski cami, ahşap tavanlı ve kırma çatılıymış³⁴.

KARAMAN-BALOĞLU MESCİDİ

Eser, Kodaman Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescidin, 1206 / 1791 yılında, Baluzâde tarafından ihya edildiği belirtilmiştir³⁵. Ancak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki, 15 Cemaziyelahir 1237 / 9 Mart 1822 tarihli bir kayda göre Ahi Osman Mahallesi'nde gösterilen mescid, Baluzâde Hacı Mustafa oğlu Hacı İbrahim Efendi ve diğerleri tarafından, arsa üzerine, kendi mallarından müceddeden bina ve ihya ettirilmişti³⁶. Mescidin yapılış tarihini vakfiye tarihine, veya o tarihten biraz önceye çıkarmak daha isabetli olacaktır.

صاحب الخیرات والحسناتقره عثمان زاده الحاج عمر آغا کریمه سی
مصلح الدین زاده الحاج یقوب آغانک حلیله محترملمری الحاج روقیه
خاتمک الله رضاسیچون خیراتیدر سنه ۱۲۶۶.

Mescid, adi taş yapılı ve toprak damla örtülüymüş. Solunda bir meşruta odasının bulunduğu belirtilen eser, kuzey ve kible tarafındaki ikişer pencereden ışık alıyormuş. İçeride ise iki ahşap sütun tarafından desteklenirmiş³⁷. Şu anda yerinde betonarme bir cami bulunmaktadır (Res.12).

AMASYA-GÜMÜŞHACIKÖY-HACI YAHYA MAHALLESİ MESCİDİ

Eser, Hacı Yahya Mahallesi'ndedir. "Çorumluoğlu el hac Halil Ağa, 1237 / 1822'de bir mescid ve bir mektep yaptırmışlardır"³⁸. Mescidin yerine, yeni bir cami yapıldığını Müftülük'ten öğrendik.

TEKİRDAĞ-ESKİ CAMİİ

³⁴ M.Orhan Bayrak; A.g.e., 504.s. ; Hikmet Denizli; A.g.m., 15.s.

³⁵ İ.Hakkı Konyalı; Abideleri ve Kitabeleriyle Karaman Tarihi, İst., 1967, 216.s.

³⁶ VGMA., 580 nr. def., 267.s.

³⁷ İ.Hakkı Konyalı; Abideleri ve Kitabeleriyle Karaman Tarihi, 1967, 216.s.

³⁸ Hüseyin Hüsameddin; Amasya Tarihi (Sadeleştirenler: Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), I.C., Ank., 1986, 288.s.

Cami, Ertuğrul Mahallesi'nde, Eski Camii Caddesi üzerindedir. Caminin, inşa tarihini bildiren kitabesi yoktur. Yapının, aynı yerdeki caminin yanmasından sonra , Zahir Nazırı, Tekirdağlı Ahmed Ağa tarafından, 1246 / 1830-1831'de yaptırıldığı ifade edilmiştir³⁹. Şimdiki giriş kapısı üzerinde, Besmele yazısı ve 1300 tarihi vardır (Res.13). Bu tarihin hicri veya rumi olup olmadığı açık değildir. Caminin 1300 yılında bir onarım geçirmiş olması muhtemeldir. Yapının minaresi, 1912 tarihinde yıkılmış ve Cumhuriyet devrinde yeniden yapılmıştır⁴⁰. Cami ise 1978'de tamamen yıkılmış, aynı plan üzerine yenisi yapılmıştır⁴¹.

Şimdiki cami, betonarme olup kiremit kaplı çatıyla örtülmüştür⁴² (Res.14).

İZMİR-BERGAMA-ÖRENLİ KÖYÜ-HACI RUKİYE HANIM CAMİİ

Cami, kuzey cephesinde bulunan kapı üzerindeki kitabesine göre, 1246 / 1830- 1831 tarihinde, Karaosmanoğlu Hacı Ömer Ağa'nın kızı, Hacı Rukiye tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabesi şöyledir⁴³:

Sahibü'l-hayrat Kara Osmanzâde el-hac Ömer Ağa'nın kerimesi, Muslihiddinzâde Hacı Yakub Ağa'nın halile-i muhteremeleri el-hac Rukiye Hanımın Allah rızasıyçün hayratıdır. Sene 1246. Cami, orijinal durumunu kaybetmiştir⁴⁴.

ÇORUM-OĞUZLAR (KARAÖREN)-KARADONLU CAMİİ

Çorum tarafından ilçeye girişte, hemen soldadır. Cami, Mehmed Ağa tarafından, 1831 yılında yaptırılmıştır⁴⁵.

³⁹ Hikmet Çevik; Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, İst.,1949, 72.s. ; Mehmet Tunçel; Babaeski, Kırklareli ve Tekirdağ Camileri, Ank., 1974, 36.s. ; M.Orhan Bayrak; A.g.e., 508.s. Ahmed Ağa'nın vakfiyesinde bu cami ile ilgili bilgiye rastlayamadık. VGMA., 746 nr. def., 330.s.

⁴⁰ Hikmet Çevik; A.g.e., 73.s. ; Mehmet Tunçel; A.g.e., 37.s. ; M.Orhan Bayrak; A.g.e., 508.s.

⁴¹ Cami imamından öğrenilmiştir.

⁴² Eski yapının anlatımı için bkz. Mehmet Tunçel; A.g.e., 36-38.s.

⁴³ İnci Kuyulu; A.g.e., 154.s.

⁴⁴ İnci Kuyulu; A.g.e., 154.s.

⁴⁵ Çorum İl Yıllığı 1973, 132.s.

Yapı, 1969'da yıktırılmış, yerine yapılan yeni cami ise, 1975 yılında ibadeti açılmıştır⁴⁶

GİRESUN-KALE CAMİİ

Yapı, Hükümet Konağı yakınında, Şehitler Caddesi üzerinde yer almaktadır. İlk cami, şimdiki caminin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre, 1246 / 1830-1831 yılında Ematullah Hanım tarafından yaptırılmıştır⁴⁷. Kitabesi şu şekildedir (Res.15):

كوهر عصمت اولان زوجه دزدارزاده
اولدى بو جامعى انشايه موفق خانم
اوله بر جمع روشن كه منور قيلمش
آكى انوارى عبادتله اولو سبحانم
سكا بو بيتله مقصوديني ايلر ايا
هله بو جامع پاكيزه يه گل سلطانم
اي جماعت قيليكز بكا تاماميله نظر
جنته بتزمه ده وارمى بتم نقصانم
حشره دك ايله سون اولادلريله مسرور
ويرمه سن ائلره آلام و كدر يزدانم
كليمن جوهرله يازولسن آكا طالب تاريخ
قلدر بو معبد بنياد امة الله خانم
نورى نده ١٢٤٦.

Gevher-i ismet olan zevce-i Dizdarzâde
Oldu bu camii inşaya muvaffak Hanım
Öyle bir cami-i rûşen ki münevver kılmış
Anı envâr-ı ibadetle ulu Sübhanım
Sana bu beytle maksudunu eyler ima
Hele bu cami-i pâkizeye gel sultanım
Ey cemaat kılınız bana tamamıyla nazar
Cennete benzemede var mı benim noksanım
Haşra dek eylesün evlatlarıyla mesrûr
Virmesin onlara âlâm ve keder Yezdanım
Kelimin cevherle yazılusun ana talib-i tarih
Kıldı bu mabedi bünyad Ematullah Hanım
Nuri Dede 1246

Ahşap olan bu yapının⁴⁸ yıkılmasıyla, yerine, Sarı Mahmudzâde Mustafa Efendi tarafından, 1913-1914 yıllarında, şimdiki cami yaptırılmıştır⁴⁹ (Res.16).

KASTAMONU-DADAY-KOLUKARAOĞLU CAMİİ

İlçenin güneybatı kesimindedir. Son cemaat yerinde, girişin solunda yer alan, 0.70x0.60 m. ölçülerindeki mermer kitabeye göre, Kolukaraoğlu Hüseyin Ağa tarafından, 1247 /

1831-1832 yılında yaptırılmıştır. Kitabesi şöyledir⁵⁰ (Res.17):

ان الصلوة على المؤمنین کتابا
موقوتا صاحب الخیرات والحسنات
و راغب الجنات والدرجات قولى
قره اوغلى حسين آغا خيراتدر سنه ١٢٤٧.

İnne's-salâte kânet ali'l-mü'minine kitaben
Mevkuta sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât
Ve rağibü'l-cennete ve'd-derecât Kolu
Karaoğlu Hüseyin Ağa hayratıdır sene 1247.

Ahşap malzeme ile yapılmış olan ve mimari kıymetinin olmadığı belirtilen cami⁵¹, yıktırılmıştır. Yerine, Daday Kolukaraoğlu Camii Yapıtırma ve Yaşatma Derneği tarafından, 1967'de, betonarme, kubbeli bir cami inşa ettirilmiştir. Camiden ayrı olan minaresi, üzerindeki kitabeye göre, Devrekanili mimar M.Kemal Arslan tarafından, 1958 yılında yapılmıştır (Res.18).

KÜTAHYA-KADİTLER CAMİİ

Hasırpazarı (Samanpazarı) semtindedir. Kütahya Muhassılı, Kütahyalı, hayır sahibi Halil Kamil Ağa (1833-1834) tarafından inşaasına başlanmış, Muhassıl Hafız Mehmed Paşa zamanında, 1835 yılında tek kat üzerine bitirilmiştir⁵². Daha sonra Hacı Abdil bin Mehmed tarafından 1264 / 1848'de tamir ettirilmiş ve üst kat eklenmiştir⁵³. 1325 / 1909 tarihinde yeniden yapılmış ve şimdiki şekline kavuşturulmuştur⁵⁴. Bu faaliyetle ilgili tarih, alt kat giriş kapısı üzerindeki kitabede, 1330 / 1912 olarak kayıtlıdır (Res.19). Güner'in ifadesindeki, 13 yıl sonra yapılan tamirat ve ikinci katın ilave edilmesinden, ilk yapının dayanıksız malzemeyle yapıldığını ve ikinci katın eklenebilmesi için birinci katın dayanıklı malzemeden yapılması gerektiğini, bundan dolayı, 1264 / 1848'deki yapılaşın, ilk yapıyla ancak temelden ilişkisi olabileceğini düşünüyoruz. Şimdiki yapı ise, tamamen Geç Osmanlı Mimari üslubunu yansıtmaktadır (Res.20).

⁴⁶ Ali Ağa (Çarşı) Camii imamı Hasan Madan'dan öğrenilmiştir.

⁴⁷ M.Orhan Bayrak; A.g.e., 231.s. ; Sacit Karaibrahimoğlu; Giresin,Ank., 1984, 42.s. ; Ümran Mehdioglu; Giresunda Osmanlı Mimari Eserleri (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Erzurum, 1989, 19.s.

⁴⁸ M.Orhan Bayrak; A.g.e., 231.s.

⁴⁹ M.Orhan Bayrak; A.g.e., 231.s. ; Sacit Karaibrahimoğlu; A.g.e., 42.s.

⁵⁰ Kitabesi, bazı eksikleriyle Gökoğlu tarafından daha önce yayınlanmıştır. Ahmet Gökoğlu; A.g.e., 233.s.

⁵¹ Ahmet Gökoğlu; A.g.e., 233.s.

⁵² Hamza Güner; Kütahya Camileri, (Basımyeri belirtilmemiş), 1964, 47-48.s.

⁵³ Hamza Güner; A.g.e., 48.s. ; İ.Hakkı Uzunçarşılı; Kütahya Şehri, İst., 1932, 135.s.

⁵⁴ Hamza Güner; A.g.e., 48.s.

SAMSUN-HANÇERLİ CAMİİ

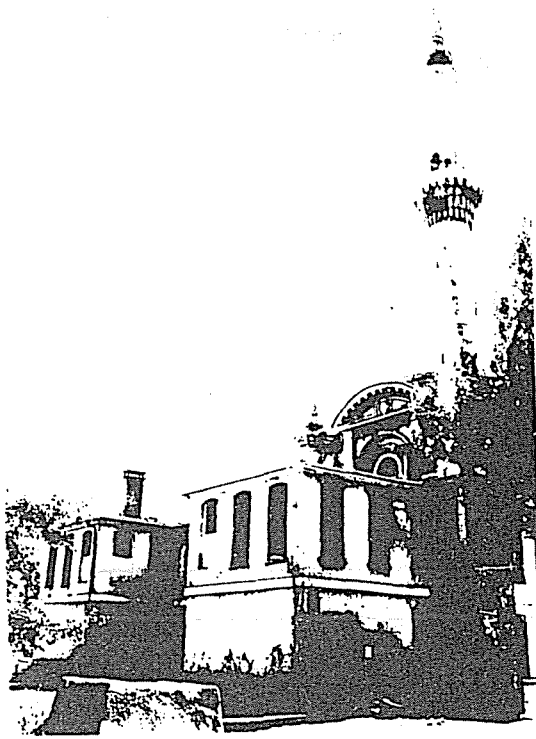
Cami, Hançerli Mahallesi'nde bulunmaktadır. Abdullah Paşa tarafından, 1251 / 1836'da veya biraz önce inşa ettirilmiştir⁵⁵. Şimdiki caminin, Gurre-i Ramazan 1288 / 1871 tarihli kitabesinden, Abdullah Paşa'nın ikinci bani olduğunu, büyük bir yangında yanan yapının yerine, üçüncü bani olan Mehmed Reşid tarafından yaptırıldığını anlıyoruz (Res.21, 22).

yayına hazırlanmasında yukarıdaki endişeler etkili olmuştur.

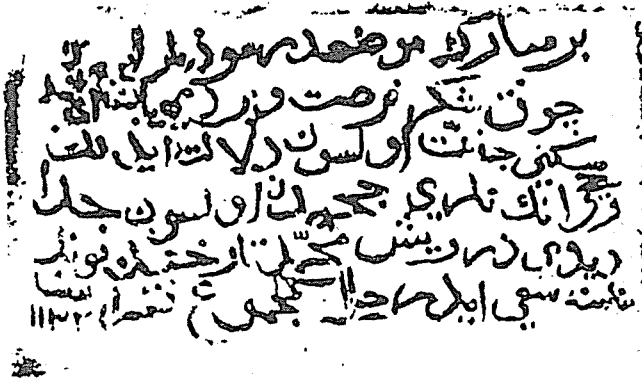
SONUÇ:

Türkiyede, II. Mahmud döneminde inşa edilmiş, ancak herhangi bir nedenle yıkılmış ve yerine yenisi yapılmış olan cami ve mescidlerin, belirleyebildiğimiz kadarıyla sayısı 23 adettir. Bu eserlerin, illere göre dağılımına baktığımızda; Tekirdağ, İzmir, Manisa, Antalya, Rize, Giresun, Samsun, Yozgat, Kütahya, Kayseri, Amasya ve Karaman'da birer; Çorum, Sivas, İstanbul ile Kastamonu ve çevresinde ikişer; Konya ve çevresinde üç tanedir. Bu cami ve mescidlerden 12 tanesinin, Orta Anadolu ve çevresinde bulunduğu görülmektedir. Bunlar, toplam sayı içinde % 52'lik orana sahiptir. Orta Anadolu'daki oranın yüksek oluşu, bölgedeki yapı sayısının fazla olmasının yanında, buradakilerin inşasında kerpiç, ahşap ve çoğunlukla moloz taşın kullanılmasının etkili olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, malzeme bakımından bölgesel bir özelliği ortaya koymaktadır. Buna benzer bir özellik; Rize-Hemşin-Akbudak Köyü Camii, Giresun-Kale Camii ve Kastamonu-Daday-Kolukaraoğlu Camii'lerinin ahşap malzemesinden dolayı, Karadeniz Bölgesi için de ortaya çıkmaktadır. İstanbul'daki Sadabâd Camii ve Hidayet Camii'nin malzemelerinin ahşap oluşu, deniz iklimiyle bağlantı kurularak, Karadeniz Bölgesi camileriyle paralellik olarak değerlendirilebilir. Yıkılan eserlerin yerine yenileri yapılırken, daha çok, ahali ve şahıslar ile cami yaptırma ve yaşatma derneklerinin ilgilendikleri görülmektedir. Bunların, Vakıflar Genel Müdürlüğü veya ilgili kurumlarla yaptıkları hangi yazışmalardan sonra bu tür bir işe giriştikleri ayrı bir araştırma gerektirmektedir. Arşiv belgelerinde adı geçen veya yıllar önceki yayınlarda, haklarında, herhangi bir nedenle bilgi verilen eserlerin, daha sonraki yayınlarda yeniden ele alınarak işlenmemiş olmaları, yeni araştırmacıların, yapının ayakta olduğunu düşünmelerine neden olmaktadır. Araştırmacı, ancak yapının yanına vardığında yeni bina ile karşılaşmakta ve hayal kırıklığına uğramaktadır. Yapılan harcamalar ve kaybedilen zamanın götürdüğü ayrı bir konudur. Bu çalışmanın

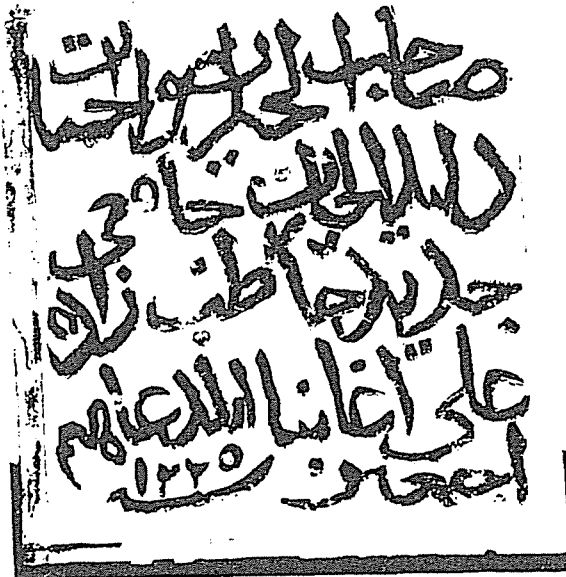
⁵⁵ Abdullah Paşa, Süleyman Paşa'nın oğludur. Cami, onun tarafından müceddeden bina ve inşa kılınmıştır. VGMA., 733 nr. def., 110.s.

Res.1-İst.-Kağıthane Sadabâd Camii Yeni Binasının Kuzeybatıdan Görünüşü.

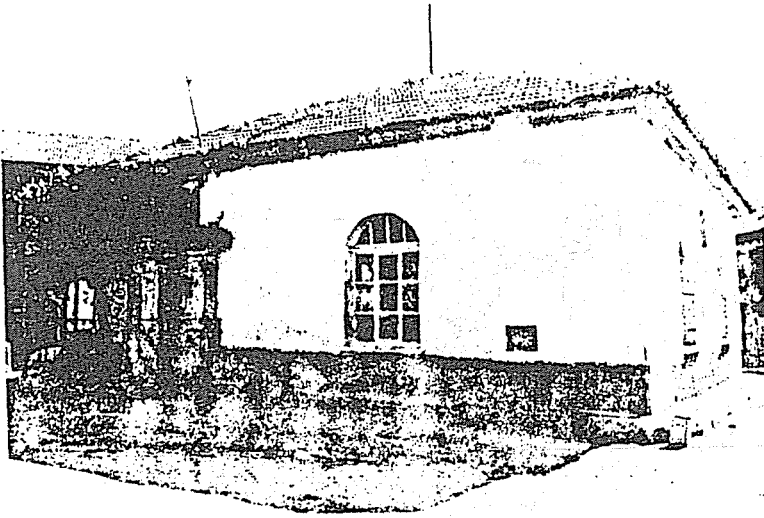
Res.2-Çorum-Oğuzlar Çarşı Camii Minare Kitabesi.

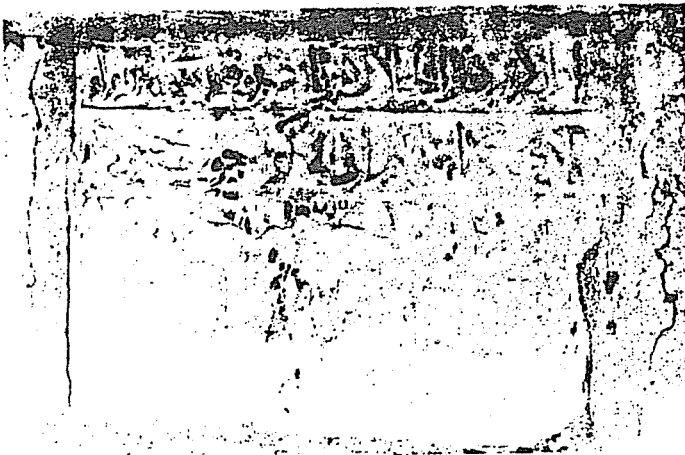
Res.3-Çorum-Oğuzlar Çarşı Camii Ahşap Kitabesi.

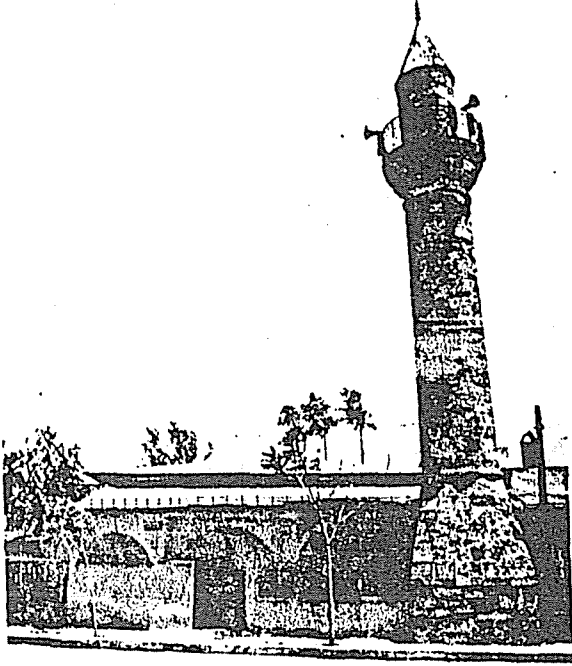
Res.4-Konya Doğanhisar Ağa
Camiı Kitabe si.

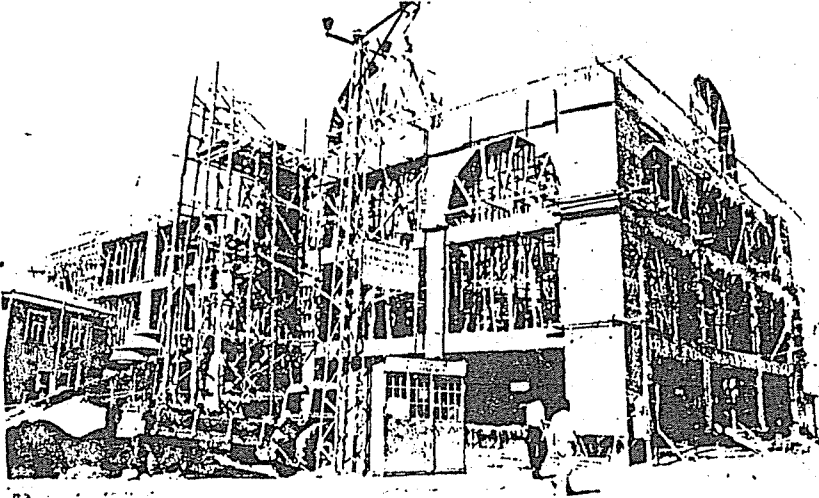
Res.5-Konya-Doğanhisar
Ağa Camii Yeni Binası

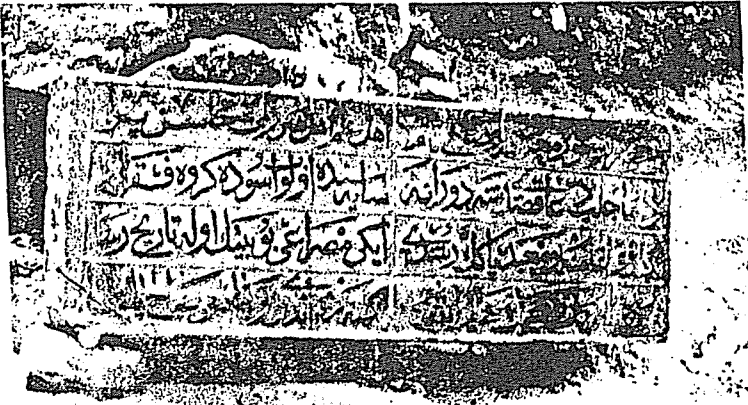
Res.6-Sivas-Büyükkazancılar
Camiı Minaresindeki Kitabe.

Res.7-Sivas-Büyükkazancılar Camii
Yeni Binası

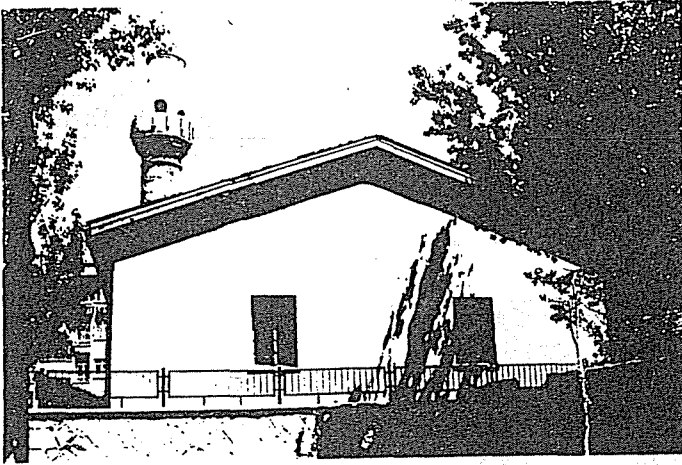
Res.8-Yozgat-Sorgun
Salih Paşa Camii Yeni
Bina İnşaası.

Res.9-Yozgat-Sorgun
Salih Paşa Camii İlk
Kitabesi.

Res.10-Kastamonu Molla Sait Mescidi
Yeni Binası.

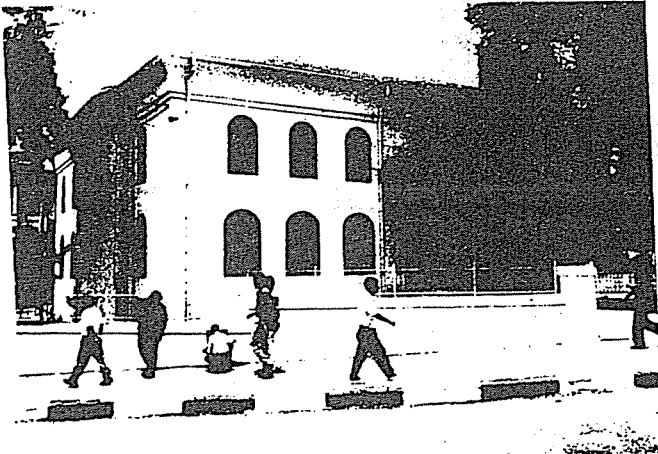
Res.11-Sivas Said Paşa Camii Yeni Bina Kible Cephesi

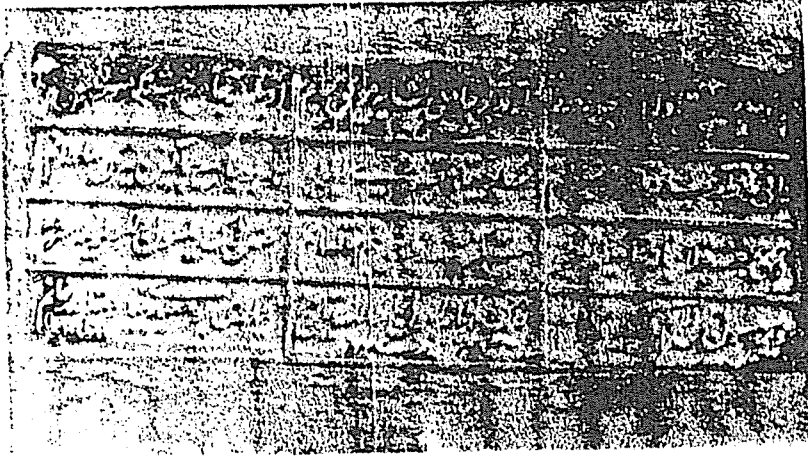
Res.12-Karaman Baloğlu Mescidi Yeni Binası

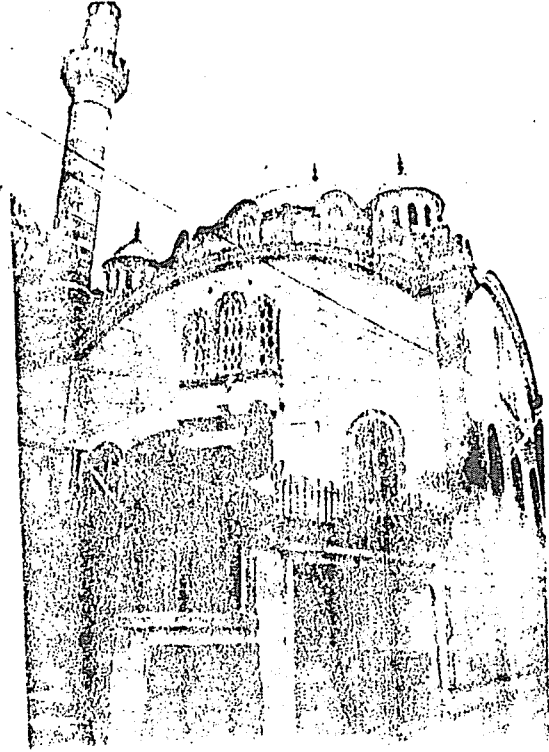
Res.13-Tekirdağ Eski Camii 1302 Tarihli Kitabesi.

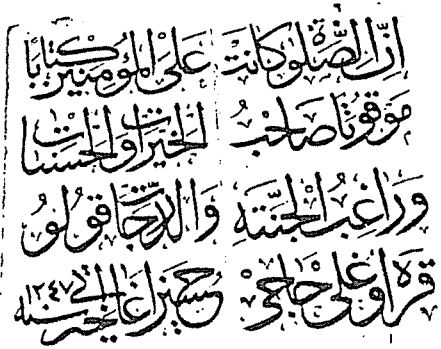
Res.14-Tekirdağ Eski Camii Yeni Binası

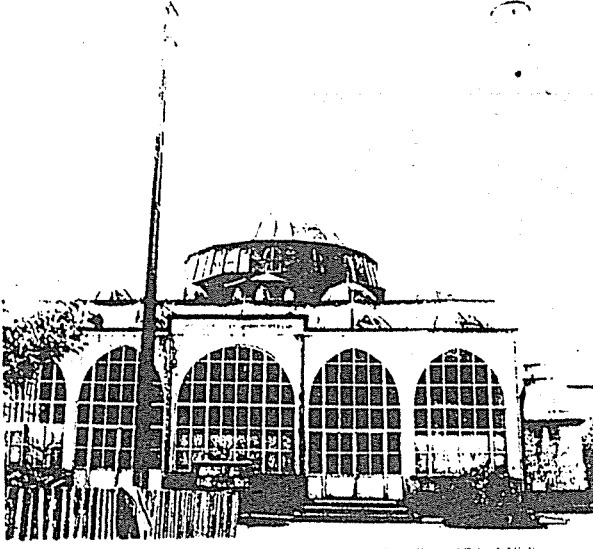
Res.15-Giresun Kale Camii İlk Kitabesi

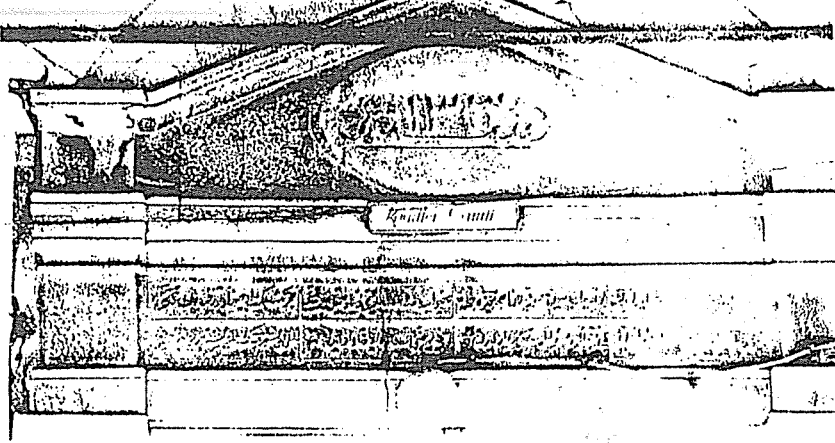
Res.16-Giresun Kale Camii Yeni Binasi

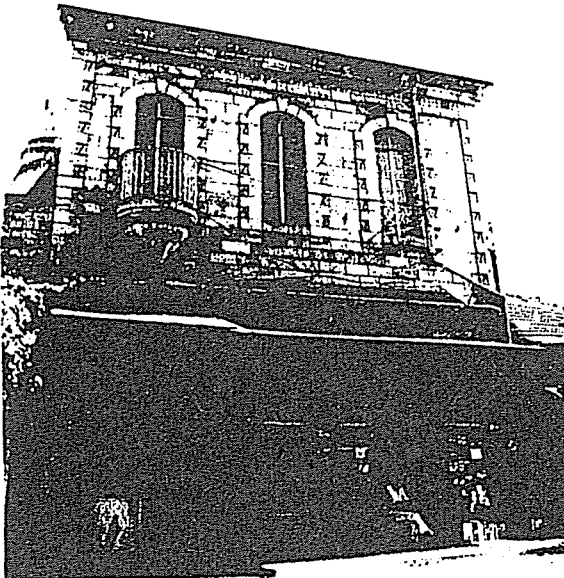
Res.17-Kastamonu-Daday Kolukaraoğlu Camii İlk Kitabesi.

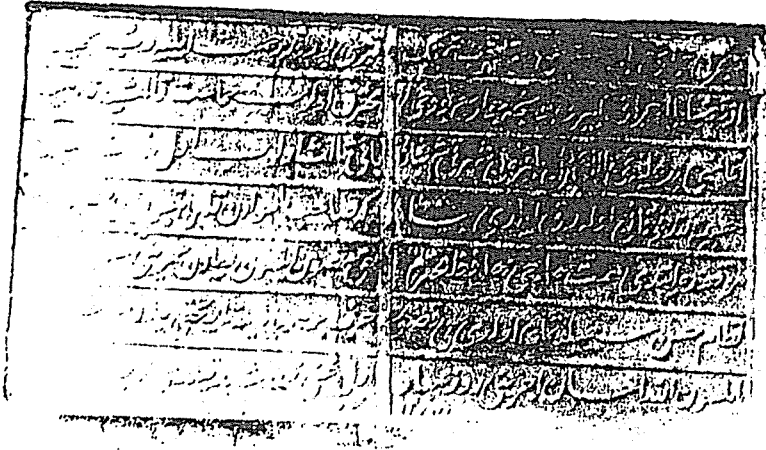
Res.18-Kastamonu-Daday
Kolukaraoğlu Camii Yeni Binası.

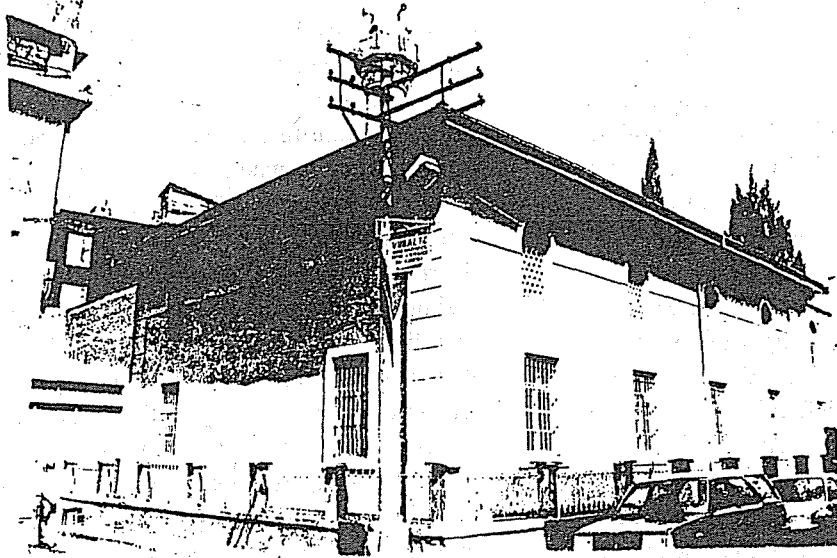
Res.19-Kütahya
Kaditler Camii
Yeni Kitabesi.

Res.20-Kütahya Kaditler Camii
Yeni Binası.

Res.21-Samsun Hançerli Camii Yeni Kitabesi.

Res.22-Samsun Hançerli Camii Yeni Binası